

Νικηφόρος
Φωκιάς,
Γαβρ.
ἡμερολόγιον
ἔτους
Φιδελιανῶν
Καλενδρίον
Κ(1907
231-240

ΤΟ ΠΑΝΗΓΥΡΙ ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΙΑΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΑΔΥΤΟΝ

(ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΕΚ ΤΟΥ ΤΑΞΙΔΙΟΥ ΜΟΥ)

Μία ἀπὸ τὰς ὡραιότερας ἑορτὰς τῆς χριστιανοσύνης, κατὰ τὰς ὁποίας στολίζεται ἡ καλύβη τοῦ χωρικοῦ καὶ τὸ μέγαρον τοῦ ἀστυπολίτου, εἶνε ἡ ἑορτὴ τῆς Παναγίας. Ἡ κόρη τοῦ χωρίου διὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν ὑφαίνει τὴν πολυχρῶμον μπόλια μὲ τοὺς ἀργυροστίκτους χρυσοσούς τῆς καὶ ἡ ἀριστοκρατίας δεσποσύνη ἐτοιμάζει τὸν ἀραχνόφρακτον πέπλον τῆς. Ἐξ ἄλλου ὁ ξανθὸς νεανίας ὀνειροπολεῖ τὴν ἡμέραν αὐτὴν πότε νὰ ἀφήσῃ τὸ δρέπανον καὶ τὸν λίσγον, νὰ φορέσῃ τὸ μεταξοτομακὸν καὶ τὸ ὠρηόπλουμο μανδηλὶ τοῦ νὰ τὸ στροφογυρίσῃ κατὰ τὸν χορόν, ἔς τὸ παρρησιᾶν. Τὰ κορίτσια ὅλα τοῦ χωριοῦ τὸ ἀπόγευμα, μὲ τῆς κεντημέναις των ποδιᾶς, μὲ τὰς παλινδρόμας των στολάς καὶ μὲ τὴν μπόλια, τὴν ὅποιαν ὄφρανον ἔσὸν ἐργάζεσθαι μὲ ζῆλον παραπάνω καὶ μὲ τραγῶδι, τὸν χορόν περιμένουν. Ὅποια θὰ ἔχῃ τὴν τιμὴν νὰ κερδίσῃ τὸ κερωτῦλον νέου τὴν καρδίαν καὶ τὸ βλέμμα, θὰ κερδίσῃ καὶ τὸ μανδύον. Καὶ τότε, οἱ τῆς χαρᾶς τῆς! ἔγινεν ἡ ἐκλεκτὴ του!

Εἶνε ὁ ἀφελὴς δεσμὸς τοῦ ἀρραβῶνος ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Παναγίας. Καὶ δι' αὐτὸ περιμένεται μὲ ἰδιαιτέρον πόθον καὶ μὲ λαχτάραν. Οἶτω καὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους χρόνους οἱ νέοι περιέμενον τὰ Παναθήναια καὶ ἐξήρχοντο αἱ εὐγενεῖς κόραι φέρουσαι τὸν ἱερὸν πέπλον εἰς τὸν βωμὸν τῆς Ἀθηνᾶς κατακέντητον. Καὶ εἰς τὰς μεγαλοπόλεις δὲ τῆς Εὐρώπης παρόμοιαι λιτανεῖαι τῶν παρθένων ἐκ τοιούτων παραδόσεων ὀργανοῦνται. Ἀκριβῶς δὲ κατὰ τὰ ἐννεάμερα τῆς Παναγίας, πρὸ πολλῶν ἐτῶν, ἐπέστρεφον ἐκ Σμύρνης εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ εὐρέθην εἰς τὴν Μάδυτον τοῦ Ἑλλησπόντου. Τὸ ἡμερολόγιόν τοῦ ταξιδίου μου ἐκείνου θὰ ἐκθέσῃ τὰς ἐντυπώσεις τῆς πανηγύρεως καὶ τὴν παρεμπεσοῦσαν συζήτησιν, ἣν εἶχον μετὰ τοῦ φίλου μου.

★

Ἐπὶ τοῦ ἀτμοπλοίου, Αὐγούστου 23.

Ἐξυπνήσαμεν πρωὶ πρωὶ. Ἡ σκέψις, ὅτι θὰ παρεπλέομεν τὰ ὁμηρικὰ πεδία μᾶς ἔφερεν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος πρὶν διαλυθῇ τῆς νυκτὸς τὸ σκότος. Τὸ ἀτμόπλοίον μας τότε παρέπλεε τὴν Τένεδον. Ἡ νῆσος ἔχει πρᾶνές τὸ χωρίον τῆς στεφανωμένον ἀπὸ σειρὰν ἀνεμομύλων, τοὺς ὁποίους ἐγύριζεν ὁ ἄνεμος, ἐμούγκριζαν αὐτοὶ καὶ παρήλλασσον τὰ πάνια πτερὰ των εἰς γοητευτικὸν πανόραμα ὑπὸ τὸ λυκόφως ἐκείνο. Ὅταν ἀφῆσamen ὀπίσω τὸ χωρίον, ἡ ξυλὴν καμπάνα τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως τὴν ὀνομάζουν *σημαντρον*, ἐσήμεινε καὶ προσεκάλει τοὺς Χριστιανοὺς εἰς τὴν κοινὴν προσευχήν. Δι' αὐτὸ ἐφαίνοντο δύο-τρία γράδια νὰ σταυροκοπῶνται καὶ νὰ ἐξέρχωνται ἐκ τῆς οἰκίας των.

Από τὸν ὀρίζοντα ὅλον ἐν ἐξέλειπε τὸ σκότος. Ἐσπρεύθη φεῦγον ὀπισθεν τῆς νήσου ὑπὸ πελώριον βράχον, ὅστις φοβερὰ ἐμελάνιζε τὸ παράκτιον κῆμά του. Προσέχω καὶ διακρίνω ὑπὸ τὰ σπήλαια καὶ τὰς βραχώδεις κρύπτας του, ὅτι τὰ θαλασσινὰ πουλιὰ εἶχον πρὸ πολλοῦ ἐξυπνήσει. Καὶ ἡ μνήμη μου ἀνεπόλησε τὰς στροφάς τοῦ Βιργιλίου πῶς ὑπ' αὐτὸν ἐκρῦβησαν τῶν Ἀχαιῶν αἱ νῆες καὶ ἔπεσεν ἡ μενέχαρμος τοῦ Ἰλίου πόλις, ἡ ἐπτάπυργος, ἡ κλεινὴ!

Βυθισμένος εἰς τὴν ἀνάμνησιν τῆς ἐποποιίας ἔμενον ἐπὶ πολλὴν ὥραν. Ὅταν ἐστράφη, βλέπω ὅλων τῶν συνταξιδιωτῶν μου τὰ τηλεσκόπια νὰ διευθύνωνται εἰς τὴν ἀπέναντι ἀκτὴν, καὶ ἀκούω ὅτι ἐζητοῦντο αἱ πολύτροφοι καμπαὶ τοῦ Σιμόντος καὶ τοῦ Σκαμάνδρου. Ἦσαν τὰ ὁμηρικὰ πεδία. Οἱ Εὐρωπαῖοι ἐξήτουν νὰ τὰ καταφάγουν μὲ τὰ ῥάτια, ἀκατάπαυστα, κινούμεντες τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ δάκτυλα. Μόνος Κορσικανὸς κοντός, χονδρός, παχύρρινος καὶ προγαστῶρ μὲ βοσκηματώδη ὄψιν ἐκάπνιζε τὸ πούρρον του καὶ ἐθεῖτο τὴν ξηρὰν καὶ τὸν πόντον μὲ ἐντελὴ ἀδιαφορίαν. Ὁ νῆπιος! Θὰ ἡγνῶει τὰ κλασσικὰ κάλλι.

★

Ἐφθάσαμεν. Δρόμοι στενοί, σπίτια ξύλινα, κατήφοροι καὶ ἀνυπόφοροι ἀνήφοροι, λιθόστρωτα διὰ νὰ προσκόπτης εἰς κάθε βῆμα, χαμηλὰ τὰ πλεῖστα καὶ ὑπόσαθρα καταστήματα, πού καὶ πού δένδρα καὶ περιπλοκάδες ἰδού ἡ πρώτη ἐντύπωσις τῆς Μαδύτου. Ἐχει ὁμως καλὸν λιμένα, καλὸν κλίμα καὶ γλυκὴν αἰθρὰν. Ἀκόμη ἐν χαρακτηριστικὸν ἔχει, ὅτι ἐξάγει πολλοὺς παπᾶδες. Λέγουσιν, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι εἰς τὴν ἀποικίαν τῶν αὐτῶν ἔτρεφον πολλὴν ἀγάπην. Καὶ πολλοὶ λέγουσι ὅτι ἡ αἰτία τῆς ἀγάπης τῶν ἔγκειται εἰς τὰς ὥραιας γυναῖκας τῆς Μαδύτου. Δὲν τὸ πιστοποιῶ. Ὁμολογῶ ὅμως, ὅτι εἰς τὸν χαρακτήρα τῶν συγκρινάται ἐλκυστικὴ τῆς γυναικὸς ἡ εὐρωστία μὲ τὰ κατέφυκα μαχουὰ καὶ λεπτότης κατατομῆς τῶν μεγάλων πολεόν. Περιέρχον ἐντυπώσιν μὲν ἕκαστος μόνον ἡ μυστή των, ἡ ὁποία κατὰ πλειονοψηφίαν εἶνε πλὴν στενὴ καὶ μικρά. Ἀλλὰ τὰ καμαρωτὰ φρύδια, τὰ κατάμαυρα ῥάτια καὶ τὰ μικρὰ κοράλλινα χεῖλη, πρὸ πάντων δὲ ὁ γλυκὺς καὶ παμπόνηρος ἐκεῖνος γέλως τῶν ἀεὶ τὴν ἀντιγραφὴν καλλιτεχνικοῦ χρωστήρος. Ὅλα δὲ αὐτὰ εἶνε βέβαια πολὺ μεγάλη αἰτία νὰ ἀγαπᾷ κανεὶς τὰς Μαδυτινάς καὶ τόσον περισσότερον, ὅταν εἶνε ἀρχαῖος Ἀθηναῖος.

Ἀτύχημα μόνον εἶνε, ὅτι σήμερον αἱ πλεῖστα ἀκολουθοῦσι τὸν εὐρωπαϊκὸν συρμόν μετὰ φανατισμοῦ. Καὶ σήμερον ἐλησμόνησαν τὰ φλοῦδα, τὰ ὁποῖα ἐκάλυπτον τὴν ἀρχαίαν νύμφας, ἐλησμόνησαν τοὺς ῥουμπιλέδες, οἱ ὁποῖοι περιέστεφον τὰ μέτωπά των ὡς χρυσόστικτος ταινία καὶ ἐλησμόνησαν τὴν μπιμπιλένια σταμέλα τοῦ ἀρχαίου καιροῦ. Κρῖμα! Δὲν ἔπρεπεν, εἰς τὰς μεγάλας τοῦλάχιστον ἐορτάς μας, νὰ παρουσιάζουν τὴν παλαιὰν γραφικὴν ἐνδυμασίαν των;

Ὅταν ἐξήλθον εἰς τὴν ἀγοράν, ἐπεκράτει πανταχοῦ ἡρεμία. Ὅλος σχεδὸν ὁ κόσμος ἦτο εἰς τὸ πανηγύρι. Ἡ Ἐκκλησία ἐορτάζει τὸ ἐορτολόγιόν της ἀπὸ τὴν παραμονήν, κατὰ τὸν νόμον τῶν Ἑβραίων καὶ φυσικὰ τὰ πανηγύρια ἀκολουθοῦν τὸ ἴδιον σύστημα. Τὴν παραμονὴν λουπὸν καὶ ἡμεῖς, εἰς τὰς 4 μετὰ μεσημβρίαν, ἐκινήσαμεν πρὸς τὸ μοναστήρι τῆς Παναγίας.

Ὁ δρόμος ἦτο λαμπρός. Ἐπεράσαμεν τὸν Πόρον, τὰ Πηδῆματα καὶ τὴν ἀπόκρημνον χαράδραν χωρὶς νὰ πολυδιδρώσωμεν. Ἐφύσα ἐλαφρὰ τὸ ἀεράκι καὶ ἐβιαζόμεθα νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν μαγευμένην Βρύσιν. Εἰς αὐτὴν κάθε κόρη ἤρχετο ἄλλοτε καὶ ὕδροφόρει. Ὅλα τὰ κορίτσια τῆς Μαδύτου μέχρι τῆς ἡμέρας τοῦ γάμου τῶν ἐθεωροῦντο ὡς αἱ παρθέναι τῆς Βρύσης. Καὶ τὴν προτεραίαν τοῦ Ὑμεναίου θὰ ὠδηγεῖτο ἡ κόρη ἀπὸ τὰς φίλας της πρῶτῃ πρῶτῃ εἰς τὴν Βρύσιν νὰ φέρῃ διὰ τελευταίαν φορὰν νερὸ καὶ νὰ σκορπίσῃ εἰς τοὺς πόδας της δύο—τρεῖς τρίχας τῆς κεφαλῆς της. Ἡ πρᾶξις ὑπενθυμίζει

τὴν ἐννεάκρουνον Καλλιρρόην καὶ τὴν θυσίαν τῆς ἀρχαίας ἀθηναίας νύμφης. Εἰς τὴν Βρύσιν θὰ ἐξωμολογοῦντο οἱ ἐρωτες τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἄλλης, ἐδῶ θὰ ἐμανθάνοντο τὰ νέα τοῦ χωρίου καὶ ἐδῶ κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου ἐμάντευον οἱ χορησμοὶ τοῦ Κληίδου.

Ὅταν ὁμως ἡμεῖς ἐφθάσαμεν, εὗρομεν ἀπόλυτον ἡσυχίαν. Ἡ πηγὴ ἐμουρμουρίζε μονότονα, καὶ πάφλασμα νεροῦ συνώδευε τὸ ἄσμα τῆς. Καὶ ἐξηκολουθήσαμεν τὸν δρόμον μας. Ἐβαίνομεν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ βουνοῦ ὑπὸ τοὺς πρόποδας ἀποτόμου βράχου. Ἡ θέα ἦτο ἔκτακτος. Ἀπὸ ἐκεῖ ἡ Μάδυτος ἐφαίνετο ἐντροπαλὴ νύμφη, ὡς ζητοῦσα νὰ κρυφθῇ ὑπὸ τοὺς πέριξ λόφους. Καὶ ἀπέναντί της ἡ ἄλλη πολίχνη Ἀβυδος, πέραν, εἰς τὴν ἄλλην τοῦ Ἑλλήσποντου παραλίαν, ἐδείκνυε τὰ ἐνετικά της τεῖχη, ὡς νὰ τὴν ἡπεῖλει ἀκόμη μέχρι σήμερον μὲ τὴν σιάν τοῦ πονηροῦ ναυάρχου τῆς Σάρτης. Αἰῶνες παρήλθον ἀπὸ τοὺς παλαιούς ἐκείνους χρόνους, καὶ ὁμως τὰ δύο ὀρμητήρια τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Σάρτης μένουν ἀκόμη ἀντίπαλα.

Προχωροῦντες ἐκάμησαμεν τὸν δρόμον πρὸς τὸ δάσος. Αἰφνης προβάλλει μακρόθεν σκληρὸς, τιτανώδης, ἀτότομος πρὸς τὴν θάλασσαν, τρομερὸς βράχος. Ἡ κεφαλὴ του κρύπτεται εἰς μελάνοφαια σύννεφα καὶ ἀπὸ ὥς πρὸς τὸν πόντον ἀφορτίζει μὲ τοὺς πόδας του τὸ ἀφρίζον κῆμα. "ὦ! ἀνάγκη νὰ μὲ τὸν μαρτυρήσωσι δὲν ἦτο. Ἡ μνήμη μου ἤρκει, καὶ ἡ φρικώδης νύξ τοῦ Λεάνδρου ἐξωγραφήθη εἰς τὴν φαντασίαν μου. "Ἐλειτουργεῖς μόνον τῆς πτωχῆς Ἡροῦς τὸ κανδῆλι διὰ νὰ ἀναγνωρισθῇ τοῦ ἐραστοῦ τὸ πτῶμα, τὸ ὁποῖον ἐκτύπα εἰς τὴν ἀσπλαγγνον παραλίαν. Βράχε, θὰ μείνης ἀλησιμόνητος. Μάρτυς ξένου κόσμου καὶ ἰδανικῆς ἀγάπης, θὰ ἔχῃς ἀκοίμητον κανδῆλι εἰς τὴν μνήμην τῆς νεότητος. Ἀνσέκομος ἡ νύμφη καὶ ἀπελις καὶ φρικαλέα ἐν τῇ διαδρομῇ τῶν χρόνων θὰ στροφοδινῇται ἐδῶ ὑπὸ τὸ ὕψος σου! Σὲ ἡγίασεν ὁ ἔρως· σὲ ἐδίδαξεν ἡ ποίησις καὶ σὲ ἐξωγράφησεν ἡ φαντασία!

Ἀλλὰ καὶ τὸ μοναστήρι δὲν ἀπεῖχε πολὺ πλέον. Ὁ δρόμος διὰ τοῦ δάσους ἦτο γοητευτικὸς. Μακρόθεν μάλιστα διέκρινε τὸν πυκνόδενδρον λόφον μὲ τὰ κυπαρίσσια του γύρω, ὅπου ἦτο, ὡς μὲ εἶπεν ὁ φίλος μου, τὸ μοναστήρι. Ὁ θόρυβος τῶν πανηγυριστῶν σχεδὸν ἠκούετο ἀνάμικτος ἀπὸ ποικίλα ὄργανα καὶ ἄσματα καὶ φωνάς, τὰ ὅποια συνέβαλλεν ἡ ἀρμονία εἰς ὁ κῶμος ὁ παρεξηγημένος. "Ὅλα δὲ αὐτὰ προσέδιδόν τι χαῶδες εἰς τὸ ἄλσος τοῦτο τῆς χριστιανικῆς Δωδώνης. Ἐπὶ τέλους ἐφθάσαμεν.

Ὁ Πατριάρχης Κων/πόλεως Ἀγαθάγγελος
ὁ ἀπὸ Χαλκηδόνος (1826)

★

Κτίριον ὑπόσαθρον, μακρὸν καὶ στενόν, ὠχρίασαν ἐκ τοῦ χρόνου, μὲ στέγην ξυλίνην παλαιάν καὶ προπίπτουσαν καὶ μὲ πενιχρὰν αὐλήν, ἰδοὺ τὸ κλεινὸν μοναστήρι. Εἰς τὴν θύραν γέρος παλῆγογρος, μὲ μεγάλα γένεια καὶ μὲ βράκια πολύφυλλον, ἦτο ὁ νοικοκύρης τοῦ μοναστηρίου. Ἡ ἐκκλησία του, χαμηλὴ καὶ ὀλοσκοτεινός, ἦτο μακρὰ καὶ στενὴ. Μαυρισμένοι εἰκόνες, σαραζωμένοι, ὅλοι ἀνήκουσαι εἰς τὴν βυζαντινὴν καλλιτεχνίαν τῆς σχολῆς ἐκείνης, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἅγιος καὶ ἡ ἁγία πρέπει νὰ εἶνε ἀγριόμορφοι, ἄλλως δὲν θὰ εἶνε ἅγιοι, δύο μανουάλια γεμάτα ἀπὸ ἀναμμένα κηρία, δέκα πέντε στασίδια δεξιᾶ καὶ ἀριστερᾶ γεμάτα ἀπὸ μικρὰ παιδιὰ καὶ ἀπὸ γραῖδια — πόσον καὶ τὰ δύο συναντῶνται — αὐτὴ ἦτο ἡ ἐκκλησία τοῦ μοναστηρίου, ἀνήκουσα εἰς τὸν γέρον ἐκεῖνον. Ὅταν ἐφθάσαμεν ἡμεῖς, ὁ ἐσπερινὸς εἶχε τελειώσῃ, οἱ ἱερεῖς εἶχον ἐξέλθῃ καὶ ὁ κόσμος μόνον ἐπηγαινοῦρχετο ἵνα ἀσπασθῇ τὴν Παναγίαν. Ἀλλὰ δὲν ἦτο εὐκολον κάνεις νὰ ἔμβῃ. Πανταχοῦ ἦσαν ἐστρωμένα στρώματα καὶ ἐφαπλώματα ἀπὸ τὸν κόσμον, πρὸ παντὸς ἀπὸ γυναῖκας καὶ παιδιὰ, ὥς θὰ ἐκοιμᾶτο ἐκεῖ εἰς τὴν ὀλονύκτιον λιτανείαν μὲ τοὺς ἀρρώστους του. Ἀριστερᾶ δὲ πατᾶς ἐκάθητο μὲ πετραχήλι καὶ ἐκράτει χηνόπεπνα καὶ χαρτί διὰ νὰ γράφῃ ζωντανῶν καὶ πεθαμένων τὰ ὀνόματα ἢ νὰ ψάλλῃ παρακλήσιν εἰς τοὺς ἀρρώστους.

— Πᾶμε καὶ εἰς τὸ ἁγίασμα! μοῦ λέγει ὁ φίλος.

Ὑπήκουσα. Κρατοῦντες ἀναμμένο κερί καὶ λοξοδρομοῦντες καὶ προσκόπτοντες εἰς σκοτεινὸν ὑπόγειον μὲ καθύγκρους τοίχους, ἐφθάσαμεν σκυφτὰ εἰς τὸ ἁγίασμα. Μοῦ ἐφάνη ὅπως ἡ μυθολογούμενη τῶν παλαιῶν κατακόμβη. Ἐπροςκύνησα τὰ κρησφύγετα ἐκεῖνα τῆς θείας Παντοδυναμίας μὲ τὸ πνεῦμα μου ἐντελῶς καθυποταγμένον. Ἐγὼ δὲν εἶμαι ἄπιστος εἰς τίποτε. Ὁ Ἐπίσκοπος εἶπεν, ὅτι τὸ θαῦμα γεννᾶται ἐκ τῆς πίστεως καὶ ἐπομένως δικαί κάνεις νὰ ἀπολαύσῃ τὰς λεγόμενα θαύματα, δι' ὧν κατ' ἔρος πλουτεῖται τὸ θαυμασιολόγιον καὶ αὐτοὺς τοῦ ἁγιασματος, ἀπὸ τοῦ ὁποῦ δυνάμειται κατεῖναι ἡ πηγὰ, οὐδ' ἀπέσβετο τὸ λαλὸν ῥῆμα. Ἐμνημόνευσα λοιπὸν καὶ ἐγὼ τοὺς πάππους καὶ προπάππους μου, ὅπως ὅλος ὁ κόσμος, ἔπροςκύνησα καὶ ἐξῆλθον.

Ἦτο ἤδη ἐσπέρα. Τὰ χροῦσά νέφη ἀντακτικῶν τὰς τελευταίας ἡλιακᾶς ἀκτίνας καὶ ἐσκέδαζον χίλια χρώματα εἰς ἅπλετον κάλλος. Ἀλλὰ νέφη εἰς μελανὰ σωρεύματα ἐπλαισίου τὸ πανόραμα, ὅπερ ὁ Σέλλεϋ περιέγραψε δαιμονίως εἰς τὸ « σύννεφον » ... Καὶ ἡμεῖς, μόλις ἀπαλλαγέντες ἐκ τῆς μοναστηριακῆς ἀσφυξίας, ἐκινήσαμεν εἰς τὰς πανηγύρεις.

★

Γηραιὰ δρῦς μὲ παχεῖς καὶ πυκνοὺς πλοκάμους, μὲ μεγάλο κούφωμα παρὰ τὴν ῥίζαν καὶ μὲ καρποὺς ἀπὸ Διὸς βαλάνους ὅσους εἰμύρουν ἀκόμη νὰ θρέψουν αἱ γερόντισσαι φλέβες τῆς, ἡ γηραιὰ αὐτὴ δρῦς ἦτο δέκα πέντε βήματα μακρὰν ἀπὸ τὸ μοναστήρι. Αὐτὴν ἐξέλεξαν μερικοὶ πρωτοπαπᾶδες καὶ πρωτοκάθεδροι λαϊκοὶ νὰ διασκεδάσωσιν ὑπὸ τὸ φύλλωμά της. Ὁ εἷς ἦτο ἀρχιμανδρίτης μὲ μακρὰν καὶ μισοπόλιον γενειάδα καθήμενος κατὰ γῆς καὶ ὀκλάδην μὲ ἀνασυρμένα τὰ κράσπεδα καὶ χωρὶς ῥάσο, ὥστε νὰ λάμπῃ τὸ μετὰξινον ἀντρί του. Κατακόκκινη ζώνη μὲ κλειθροῦμα ἀργυροῦν περιέζωνε τὴν ὀγκώδη καὶ ἡχηρὰν κοιλίαν του. Ἀλλ' ἡ ὄψις του οἶνοφυλῶδης μὲ βλέμμα ἀπλανές, εἶχε τι τὸ ἐλεφάντειον, ὅπως θὰ ἔλεγεν ὁ σοφιστὴς Λιβάνιος. Καὶ εἰς τὸ χέρι ἐκράτει κρασόσταμνο, γεμίζων τὰ ποτήρια καὶ συγκροῶν μὲ θορυβώδεις γέλωτας.

— Παιδιά! δεσποτικὰ νὰ πιοῦμε! συχνὰ ἀνεφώνει.

Ἄ! Οἱ παπᾶδες σέβονται καὶ τιμοῦν τοὺς βαθμοὺς τῆς ἱεραρχίας. Ὁ Πάπας Βενέδικτος ὁ Β' εἰς τὸ καθημερινόν του φαγοπότι ἐκράζε «biviamus papaliter», δηλαδὴ «παπικὰ νὰ πιοῦμε!»

Ἡ συνευχία καὶ παιδιῶν εἰς τὸ συμπόσιον τοῦτο μὲ ἀτήρσεν. Καὶ εἶπον ὅτι δὲν

μὲ ἀρέσκει οὔτε τὸ θέαμα οὔτε τὸ παράδειγμα. Ὁ φίλος μου δὲν συνεμερίσθη καὶ ὥζει στενοχωρημένος μοῦ λέγει:

— Οἱ ἄνθρωποι διασκεδάζουν, καὶ ἐπομένως ἐπιτρέπονται τὰ πάντα. Τὸν δὲ παραδειγματισμὸν δὲν πολυπιστεύω. Ὅταν ἓνα παιδί, γεννηθῇ καλόν, δὲν ὑπάρχει φόβος οὔτε νὰ μιμηθῇ ὅ,τι βλέπει οὔτε νὰ μεγαλοποιήσῃ ἢ φαντασία του τὰς ἀπολαύσεις τῆς κακίας. Ἀρκεῖ μόνον νὰ γεννηθῇ καλὸν τὸ παιδί.

— Νομίζεις;

— Σεῖς πάλιν οἱ ἱατροὶ τὸ λέγετε. Καὶ τὸ παραδέχομαι. Ἀγαθώτατοι γονεῖς καὶ ἐπιμελημένη ἀνατροφή ἀνέδειξαν τέκνα δαιμονισμένα καὶ καθάρματα τῆς κοινωνίας. Καὶ ἄλλα πάλιν τέκνα κακούργων ἐγένοντο χρηστοὶ πολῖται.

— Ἀνοίγω λοιπὸν τὴν συζήτησιν. Τὸ μὲν πρῶτον θὰ παραδεχθῶ, ἀφ' οὗ μὲ ἀποδείξῃς, ὅτι οἱ γονεῖς ἦσαν ἀγαθοὶ ὄχι μόνον ὡς πολῖται, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐκτελούντες τὰ καθήκοντα πατρὸς καὶ μητρός. Συνάμα δὲ θὰ μὲ ἀποδείξῃς ὅτι ἡ ἐπιμελημένη, ὡς λέγεις, ἀνατροφή δὲν συνίστατο εἰς τυπικὸν ψευδοπολιτισμὸν, μακρὰν πάσης ψυχολογίας καὶ ἀληθινῆς παιδαγωγικῆς. Τὸ δὲ δεύτερον ἀξίωμά σου ἴσως σπανίως ἀληθεύει, ὅταν ἡ τύχη συντρέξῃ νὰ μὴ ὑπάρξῃ διαμαρτία ἐγκεφάλου, ἀλλὰ καίτοι γίνεται τοῦ παιδὸς ἡ ἀνάπτυξις εἰς τοιοῦτον περιβάλλον, ὅμως ἡ πολλαχόθεν ἐπίδρασις τῆς κακίας μὲ ὅλας τὰς ἀσχημίας νὰ ἐνεργήσῃ ἀντιθέτως καὶ νὰ κινήσῃ τὸ μῖσος καὶ τὴν ἀποστροφήν. Νὰ ἀντιδράσῃ ὁ ὀργανισμὸς, ὅπως λέγοιεν οἱ ἱατροί.

— Μὰ δὲν παραδέχεσαι, παρακαλῶ, ὅτι τὸ παιδί γεννᾶται καλὸν ἢ κακὸν κατὰ τοὺς νόμους τοῦ ἐκφυλισμοῦ καὶ τῶν ἐγκεφαλικῶν ἀνισορριμιῶν τοῦ Λαμπρόζου;

— Ὅχι!

— Δὲν παραδέχεσαι λοιπὸν τὴν κληρονομικότητα, δὲν παραδέχεσαι τοὺς ἐγκληματικὰς τύχους, τοὺς ὁποῦς οἱ ἀνθρωπολόγοι εὐρίσκουσιν εἰς τοὺς κακούργους; — Ἀκριβὲς νὰ σοῦ πρῶ. Μὲ ὅλον τὸ ἀκατάληκτον τῆς περιστάσεως, θὰ σε ἀναπτύξω τὸ θέμα τοῦτο. Βεβαίως ὁ κληρονομικὸς νόμος ἐπηρεάζει τὴν διάθεσιν τοῦ σπέρματος καὶ τὴν κατόπιν ἀνάπτυξίν του μέχρις ἐνηλικιώσεως αὐτοῦ. Βεβαίως εἶνε προδιατεθειμένα εἰς τὸ ἔγκλημα ὅλα τὰ δυστυχῆ κληρονομία, τὰ ὁποῖα σπεύδονται δηλητηριασμένα μὲ τὰς ἠθικὰς κακίας καὶ μὲ τὰς μορφολογικὰς ἀσθενείας τῶν γονέων των. Προχωρῶ μάλιστα περισσότερον. Ὅτι αὐτὰ τὰ τελευταῖα εἶνε ἡ αἰτία τῆς διαπλάσεως ἀνεπαρκoῦς ἐγκεφάλου, εἴτε ἐλλιποῦς, εἴτε ἀνωμάλου κατὰ τε τὰς ἑλικας καὶ τὴν διασκευὴν αὐτῶν. Καὶ ταῦτα πάλιν ἐξηγοῦν διατί παιδίον τι γεννᾶται χωρὶς νὰ ἔχῃ ὄργανόν πρὸς μάθησιν, καὶ δὲν εἶνε ἱκανὸν νὰ συλλάβῃ τὴν εἰκόνα ἀντικειμένου τινὸς καὶ κουράζεται εὐκόλως ἢ φαντασία του, ἢ μνήμη του, ὁ νοῦς του. Παραδέχομαι δὲ ὅτι ἀκριβῶς διὰ τοῦτο εἶνε πολλὰ παιδιά φυγόπονα καὶ εἰμποροῦν νὰ γείνουν κακούργοι, ὅταν μόνον ὡς τοιοῦτοι θὰ εἰμπορέσουν νὰ ζήσουν.

— Νὰ λοιπὸν ὅτι εἴμεθα σύμφωνοι!

— Ὅχι· μὴ λησμονεῖς, ὅτι πολλὰ ἄτομα στενοκέφαλα ἔχουν μὲν μικρὰν διανοητικὴν δύναμιν, ἀλλὰ δὲν γίνονται κακούργοι. Μεγάλη εἶνε ἡ ἀπόστασις. Γνωρίζω, ὡς ἱατρός, καλλίτερον σοῦ, πῶς καὶ αἱ κατόπιν φλεγμοναὶ καὶ παθήσεις τοῦ ἐγκεφάλου εἴτε τραύματα αὐτοῦ εἰμποροῦν νὰ καταστῶσιν ἀφορητὴ κακούργων ἐπιθυμιῶν καὶ διαθέσεων. Ἡ μηνιγγίτις π. χ. εἰμπορεῖ νὰ ἀλλάξῃ ἐντελῶς τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀνθρώπου. Πολλὰ δὲ ἔτη πρὸ τοῦ Λαμπρόζου ὁ Πριεζάρ εἰσέγαγεν εἰς τὴν ψυχιατρικὴν τὸν ὄρον *ἠθικὴν παραφροσύνην*, καθ' ὃν εἰμπορεῖ τὸ ἄτομον νὰ μὴ εἶνε ἡλίθιον, νὰ μὴ ἔχῃ παραισθήσεις καὶ παρακρούσεις, καὶ ὅμως νὰ ἔχῃ στρεβλὰς ὁρμὰς καὶ διεστραμμένα αἰσθήματα. Νὰ εἶνε ἠθικῶς παράφρων. Νὰ ἐγκληματῇ μὲ πολλὴν ἀδιαφορίαν καὶ μὲ πολὺ μεγάλην ἀψηφισίαν. Νομίζεις ὅτι πταίει εἰς αὐτοὺς πάντοτε ἡ διαμαρτία τοῦ ἐγκεφάλου των;

Ἄς σέ ἀναπτύξω τὴν θεωρίαν τοῦ Λαμπρόζου. Αὐτὸς παραδέχεται δύο τύπους διαπλάσεως τοῦ ἀνθρώπου. Τὸν φυσιολογικὸν ἄνθρωπον, homo sapiens, καὶ τὸν ἐγκληματικὸν ἄνθρωπον, tyro criminale. Ὁ Λαμπρόζος παραδέχεται ὅτι ὁ ἐγκληματικὸς ἄνθρωπος δὲν ἐγένετο παθολογικὸς τοιοῦτος, δὲν ἐγένετο δηλαδὴ ἄρρωστος τὸν ἐγκέφαλον, ἀλλ' ὅτι ἐγεννήθη μὲ τοιοῦτον ἐγκέφαλον. Ἡ βλάβη εἶνε ἀνατομικὴ καὶ ὄχι παθολογικὴ. Καὶ καταμετρῶν τὴν διάπλασιν τοῦ κρανίου, τοῦ μετώπου, μάλιστα ὅταν εἶνε στενόν (εἴτε εὐρὺ μὲν, ἀλλὰ μὲ ἀνεπτυγμένας τὰς ἀεροφόρους κοιλότητας), καταμετρῶν καὶ ἐπισκοπῶν τὰ ὦτα, τὰς γνάθους, τοὺς ὀνυχας καὶ ἄλλα, ζητεῖ νὰ καθορίσῃ ἰδιαιτέρον τύπον καὶ φυλὴν, ἣ ὁποία ἀταβιστικῶς νὰ μεταπίπτῃ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων εἰς τὰ ζῷα. Ἄρα ὁ κακοῦργος ἐγεννήθη ἄνθρωπος πλησιάζων πρὸς τὰ ζῷα. Εἶνε ὑπεύθυνος τῶν πράξεών του, ὅσον ὑπεύθυνος εἶνε καὶ ἡ τίγρις. Ὅπως δὲ ἐν τῇ ἀνελίσσει τοῦ Δάρβιν ἐπιτελεῖται ἡ τελειοποίησις τοῦ εἶδους, οὕτως ἀντιθέτως, ἐξ αὐτῆς πάλιν τῆς ἐξελίξεως, κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ Λαμπρόζου, ἐπιτελοῦνται καθ' ἡμέραν καὶ περιτρίμματα ἐκ γενετῆς, ἅτινα τούναντίον κλίνουν πρὸς τὰ ζῷα. Κατὰ τοῦτο εἶνε ἀνεύθυνα καὶ ὀνομίζονται *ἐγκληματῖαι*.

Μὴ ἐνθουσιᾷς ὅμως εἰς τὸ καινοφανὲς τῆς θεωρίας. Αὕτη εἶνε κατὰ πλειονοψηφίαν ψευδής. Ὀλίγαι εἶνε αἱ περιπτώσεις τῆς ἐπαληθεύσεώς της. Ἡ ἀνατομικὴ κατασκευὴ εἶνε ἀληθής, ὅτι εὐθύνεται εἰς τοὺς στενοκεφάλους, ὅτι σμικρύνει τὴν δρᾶσιν τῶν εὐγενῶν τοῦ ἐγκεφάλου μερῶν, κατὰ ποσὸν καὶ κατὰ τόνον, ἀλλὰ καὶ δὲν καταστρέφει ἐντελῶς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ὑψηλῶν λειτουργικῶν, τῶν ὑψηλῶν ἰδεῶν καὶ τῶν εὐγενῶν αἰσθημάτων. Ἀρκεῖ νὰ ὑπάρξῃ δρᾶσις ἀνθρώπου. Πρὸς ἐξ. Μεταξὺ τῶν χαμηλῶν ὁρμῶν τοῦ ἀνθρώπου, ὡς κτήνους καὶ τῶν εὐγενῶν ἰδεῶν καὶ αἰσθημάτων, ὡς ἀνθρώπου πεπολιτισμένου, ὑπάρχει σφοδρὰ διαπλάσις. Ἐκπλαστον καὶ ἐξάσκησον τὰ εὐγενῆ κέντρα καὶ ἄφευ νὰ ἀτροφῇσιν τὰ κέντρα τῶν χαμηλῶν ὁρῶν. Ἰσοῦ ἡ παιδαγωγία, ἰσοῦ ἡ διαπλάσις. Ἐνὸς ἐνηλικιωτοῦ τὸ βροχρὸν καὶ αἰσθητικὸν διὰ τῶν αἰσθημάτων, διὰ τῆς παιδείας, διὰ τῶν ἐξων, διὰ τοῦ νοῦ καὶ διὰ τῆς ἀνατροφῆς ἐπιδρῶσιν ἄλλοτε ἐπὶ τῶν πρώτων κέντρων καὶ ἄλλοτε ἐπὶ τῶν δευτέρων. Πρὸς πᾶσιν λοιπὸν διὰ τῆς ἡθικῆς, διὰ τῆς μορφώσεως καὶ διὰ τῆς παιδαγωγίας νὰ ἀναπτύξῃ τὰς εὐγενεῖς τοῦ παιδίου ὁρμὰς, τὰ αἰσθητικὰ καὶ σκέψεις καὶ νὰ καταστείλῃ, νὰ ἀτονίσῃ τὰ χαμηλὰ αὐτοῦ ἔνστικτα. Ἀπομάκρυνον πᾶν ὅ,τι ὡς ὁρμᾶς, ὡς αἰσθησις ἄλλη καὶ ὡς σκέψις γαργαλίζει τὴν κτηνώδη φύσιν τοῦ ἀνθρώπου.

— Λοιπὸν θὰ ἐπαέλθωμεν εἰς τὴν ἡθικὴν καὶ θὰ ἀφήσωμεν τὴν φυσιολογίαν;

— Ποσῶς. Ἡ ἡθικὴ εἶνε ἡ γυμναστικὴ τοῦ ἐγκεφάλου, ἡ δὲ φυσιολογία εἶνε ἡ βάσις τῆς ἡθικῆς. Καὶ ἄκουσε ὅ,τι διδάσκει ὁ διάσημος φρενολόγος ἱατρὸς καὶ καθηγητὴς τῆς Λευψίας κ. Φλέτςχ. Εἰς τὸ σπουδαῖον σύγγραμμά του *Περὶ ἐγκεφάλου καὶ ψυχῆς* ὁρίζει καὶ περιγράφει ἰδίως ἐγκεφαλικάς·χώρας, αἱ ὁποῖαι συνιστῶσι τὰ ὄργανα τοῦ διαπλασσομένου χαρακτήρος. Καλεῖ αὐτάς *«σωματικὴν αἰσθητικὴν περιφέρειαν τοῦ ἐγκεφαλικοῦ φλοιοῦ»* καὶ ἀποδεικνύει πῶς ἐπὶ τῶν κέντρων τούτων τὸ σῶμά μας λαμβάνει συνείδησιν ὅλων τῶν ὁρμῶν του, τῶν δυνάμεών του, τῶν ἰδιοτήτων του, τῶν πόνων του καὶ οὕτω καθέξης. Εἰς αὐτὰ καταλήγουσιν οἱ νευρικοὶ ἐρεθισμοὶ ὅλων τῶν αἰσθημάτων μας καὶ ἐπομένως ἀποτελοῦσιν τὴν διάθεσιν τοῦ ὁργανισμοῦ ἡμῶν. Ἐκ τῶν αὐτῶν δὲ πάλιν κέντρων πηγάζουσι καὶ αἱ ψυχικαὶ ἡμῶν ὁρμαὶ μαλακῶς ἢ βιαίως, ἀναλόγως τοῦ ἐρεθισμοῦ τῶν. Εἶνε τὰ κέντρα τοῦ χαρακτήρος. Δηλαδή χαρακτήρ εἶνε τὸ γινόμενον ὁλοκλήρου τοῦ σώματός μας αἰσθητικοῦ καὶ ψυχικοῦ. Ὅμιλῶ — παρακαλῶ — κατὰ τὴν Ἠθικὴν ἢ κατὰ τὴν Φυσιολογίαν; Ὅμιλῶ ὡς ἱατρὸς ἢ ὡς ἡθικολόγος;

1. Ὁ φίλος ἱατρὸς κ. Θ. Χ. Φλωρᾶς μετέφρασεν ὠραῖαν πραγματείαν τοῦ Φλέτςχ περὶ τῶν ὁρμῶν μεταξὺ διανοητικῆς ὑγιείας καὶ νόσου.

— Βεβαίως ὡς ἱατρός.

— Ἄς προχωρήσωμεν λοιπόν. Τὰ ἐγκεφαλικά ταῦτα κέντρα τοῦ Φλέχσιχ κεῖνται ἀνὰ μέσον τῶν ἐγκεφαλικῶν κέντρων—ἀν γνωρίζῃς ἐγκεφαλογίαν— τοῦ νοῦ καὶ τῶν κέντρων τῶν ὀργάνων τοῦ σώματος, δηλαδή ταῦτα ἐπηρεάζονται ἀμέσως ὑπὸ τῆς διανοίας. Συνιστῶσι δὲ ταῦτα, ὡς εἶπομεν, τὸν χαρακτήρα τοῦ ἀνθρώπου. Ἐν ᾧ ὁ νοῦς ἐξαγρᾶται, ὡς γνωρίζομεν, ἀπὸ ὀρισμένα πρόσθια ἐγκεφαλικά τμήματα καὶ εἶνε μέχρι τινὸς ἀνεξάρτητος ἀπ' ἐκείνων. Δύνασθε λοιπόν ἢ νὰ ἀναπτύξητε μερικῶς ἢ καὶ ἀμφότερα τὰ κέντρα τοῦ νοῦ ἢ τὰ κέντρα τοῦ χαρακτῆρος. Εἶνε ἐπομένως δυνατόν ὁ νοῦς νὰ ἔχῃ μεγάλας ἰδέας καὶ ἀγνάς ἠθικὰς ἐννοίας καὶ ὁμοῦς, ἐπειδὴ δὲν ἐπέδρασεν οὗτος συνεχῶς καὶ ἀδιαπτῶς μὲ δεσμὸν στενὸν ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος καὶ δὲν διεπαιδαγώγησεν αὐτὸν διὰ τοῦ λόγου, οὔτε ἐτηρήθη ὁ μεταξὺ των δεσμὸς, οὔτε ἠδύνηθη ὡς ἀνάγκη, νὰ ἀφῇζεν αὐτὸν ἐλεύθερον καὶ ἐντελῶς ἐλευθὲρον καὶ πρόςτυχον. Δηλαδή ἡ μόρφωσις δὲν ἐγένετο σὰρξ καὶ αἷμα ἡμῶν. Εἰμπορεῖ τότε διάσημος καθηγητὴς τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς φιλοσοφίας νὰ εἶνε ὡς ἄνθρωπος κακὸς καὶ πρόςτυχος. Καὶ ἰδοὺ πῶς διὰ νὰ γείνη ἓνα παιδί καλὸ δὲν ἀρκεῖ μόνον ἡ κανονικὴ διαστροφή τοῦ ἐγκεφαλοῦ καὶ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ νοῦ του. Ὑπάρχει ἰσχυρότερος παράγων καὶ ἀληθέστερος, ὁ χημικὸς παράγων.

— Χημικὸς παράγων;

— Βεβαίωτατα. Δὲν θέλεις νὰ ἦμαι συζητητὴς τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν; Καὶ ἐγὼ ἀκριβῶς τὴν φυσιολογικὴν ψυχολογίαν καὶ ἠθικὴν παραδέχομαι. Τόρα θὰ ἐννοήσης μόνος τὸν χημικὸν παράγοντα. Ἡ καλὴ θρέψις, ὁ καλὸς ἀήρ καὶ ἡ κανονικὴ κυκλοφορία—ἀρχίζω ἐντεῦθεν—εἶνε ὁ πρῶτος χημικὸς παράγων. Ἡ ὑγιεινὴ καὶ ἡ γυμναστικὴ τὸν ἐξασφαλίζει. Σκέψου μόνον τί θὰ πάθῃ κάθε ἄλλος ὁργανισμὸς, ἀν ποτιζέται μὲ ἀκάθαρτο νερό, μὲ κακὸ αἷμα. Ὑγιὴς νοῦς ἐν ὑγιεῖ σώματι. Καὶ ἤδη ἐν τῇ κοινωνίᾳ, σκέψου πόσοι ἄνθρωποι π. χ. γνωρίζουν τὴν σημασίαν δυσπέπτου γαλουχίσεως ἢ θρέψεως μετὰ τοῦ αὐτομολυσμοῦ τῆς, καὶ ποῖα ἐλεεινὰ ἐπακόλουθα εἰμπορεῖ νὰ ἔχῃ διὰ τὸν ποτιζόμενον ἐγκέφαλον τοῦ παιδίου. Πολλοὶ ὀλίγοι ἐνδιαφέρονται βέβαια. Καὶ ὁμοῦς ἡ ἐγκληματικότης τοῦ παιδὸς σπείρεται μὲ τὴν κακὴν γαλούχησιν ἀκόμη! Δεύτερος χημικὸς παράγων εἶνε τὸ περιβάλλον. Αἱ ἀνήθικοι χαραί, αἱ συνεχεῖς θλίψεις, αἱ διεφθαρμέναι διασκεδάσεις, αἱ ἀχρεΐαι συναναστροφαί καὶ ἡ θέα κακοήθων σκηνῶν ἀλλοιοῦσι καὶ δηλητηριάζουσι τὸ νευρικὸν σύστημα καὶ ἐπομένως καὶ τὰ κέντρα τοῦ

Ὁ Πατριάρχης Κων/πόλεως Κωνσταντῖος Α' ὁ ἀπὸ Σιναίου (1830)

χαρακτήρος. Ὅσον δὲ εἶνε αὐταὶ συχναί, τόσον διὰ τοῦ αὐτοῦ πάλιν νόμου τῆς γυναικτικῆς ἐπιρῶννυνται τὰ χαμηλὰ κέντρα καὶ αὐξάνονται εἰς βαθμὸν τοῦ νὰ μὴ χαλιναγωγῶνται πλέον καὶ ἐὰν ὁ νοῦς θελήσῃ νὰ ἀντιδράσῃ. Δυστυχῶς δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου γίνεται εἰδὸς τι *αὐτοκτενώσεως*, ἂν μοι ἐπιτραπῇ ἡ λέξις. Ἡ φαντασία γοητεύει τὸ παρελθὸν καὶ γλυκύνει τὸ ἄγνωστον μέλλον. Κακὴ τις λέξις, ἀπρόσεκτον κίνημα τῶν γονέων καὶ τῶν ξένων κατέστρεψε τὸ τέκνον των. Ἡ φαντασία θὰ μεγαλοποιήσῃ τὴν ἄγνωστον ἡδονήν, θὰ δώσῃ συνεχῆ τροφήν εἰς τὰ χαμηλὰ κέντρα καὶ ὁ χαρακτήρ θὰ ὑποστῇ τελείαν διαστροφὴν. Ἴδου πῶς ἐκφυλίζεται χημικῶς καὶ διαστρέφεται ὁ χαρακτήρ. Τὸ κέντρον τοῦ νοῦ εἴμπορεῖ νὰ ἐργάζεται θαυμασίως κατ' ἰδίαν, ἀλλ' ἐπ' αὐτοῦ πλέον δὲν ἰσχύει. Εἴμπορεῖ ὁ νοῦς ὑγιῶς νὰ διακρίνῃ, νὰ σκέπτεται σοφῶς, ἀλλὰ δὲν ἐξύμωσεν οὔτε ἔχει τρέχοντα λογαριασμόν μετὰ τῶν κέντρων τοῦ χαρακτήρος. Ἴδου ὁ σοφὸς νοῦς καὶ συνάμα κακοῦργος ἄνθρωπος!

— Αὐτὸ εἶνε ἀληθές.

— Ἀλλ' οἱ χημικοὶ παράγοντες εἶνε πολλοὶ ἀκόμη. Ἄς ἀναφέρω τὸν ἀλκοολισμόν καὶ τὴν συμφιλίδα ἐν τῇ πρώτῃ γραμμῇ. Τὰ φρενοκομεῖα ἀπὸ αὐτοὺς ἀπαρτίζουν τοὺς τροφίμους των. Καὶ κληρονομικῶς αὐτοὶ δίδουν τὴν προδιάθεσιν εἰς τὴν ἐπιληψίαν, εἰς τὸν ὑστερισμόν καὶ εἰς ἄλλας νευρικὰς ἀσθενείας, αἱ ὁποῖαι ἀλλοιοῦσι τὸν χαρακτήρα καὶ ἀναδεικνύουσι τοὺς ὀλεθρίους εἰς τὴν κοινωνίαν ἐγκληματίας. Πολλοὶ κακοῦργοι εἶνε ἐπιληπτικοὶ καὶ ὑπνοβάται. Ὑπὸ τὴν ἀρχὴν αὐτὴν ἡμῶς τὸν ὑπνωτισμόν καὶ αἱ κυβερνήσεις ἀπὸ τοὺς πρακτικούς. Πολλοὶ ἐπαγγελματικῶς ὑπνωτισθέντες παρήλλαξαν χαρακτήρα. Ἀφήνω δὲ τὰς ἄλλας δηλητηριάσεις τῶν καταχραστῶν τῆς μορφίνης καὶ τοῦ χασιῦς, εἴτε τὰς ἐπαγγελματικὰς, δηλητηριάσεις τῶν ἐργατῶν τῶν μεταλλείων τοῦ μολύβδου καὶ ἄλλων μετάλλων, αἱ ὁποῖαι ποτὶς τὸ νευρικὸν σύστημα χρονίως ἀπὸ ἰδιαίτερον δηλητήριον. Δὲν ἔχει δίκαιον λοιπὸν ὁ Πλάτων νὰ ἀποκαλῇ τοὺς *παράγοντας* τούτους τῆς διαστροφῆς τοῦ χαρακτήρος *χημικοὺς* καὶ νὰ ἀφορίῃ τὸν Διοματῶν, ὅστις ἐκ μακρᾶς πλειονότητος τῶν κακοῦργων, εἰς οὗς ἀσφατηροῦνται ἀνατομικαὶ συγγενεῖς ἀτέλειαι, ἐξήτησε νὰ ἰδρύσῃ γενικὸν σύστημα, τὸ ὁποῖον μὲ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀνευθύνου ἀπειλεῖ τὰ βάρη τῆς Κοινωνίας.

— Ἔχεις δίκαιον. Δὲν ἐγνώριζα τὰς γέας θεωρίας αὐτὰς καὶ σὲ εὐχαριστῶ διὰ τὴν διδασκαλίαν σου.

— Μὲ εὐχαριστεῖς, ἀγαπητέ μου, ἀλλὰ φαντάσου τί γελοῖον θέαμα παρουσιάζομεν καὶ οἱ δύο νὰ ἔλθωμεν ἐδῶ εἰς τὸ πανηγύρι, ὅπου ὅλοι διασκεδάζουν καὶ ἡμεῖς νὰ φιλοσοφῶμεν.

— Ἀ! Ἐφιλοσόφουν καὶ εἰς τὸ συμπόσιον τοῦ Πλάτωνος.

— Ναί, ἀλλὰ ποία σύγκρισις εἴμπορεῖ νὰ γείνῃ! Εἰς ὅλα ὅμως αὐτὰ πταίει ὁ κληρικὸς αὐτός, ὅστις βέβαια ἄλλα διδάσκει ἐπ' ἐκκλησίας καὶ ἄλλα πράττει ἐδῶ. Ἄλλως κρίνει ὁ νοῦς του καὶ ἄλλος εἶνε ὁ χαρακτήρ του, ἄλλα ὀφείλει νὰ παραδειγματίξῃ καὶ ἄλλας ἡδονὰς καὶ σκέψεις ἐμβάλλει εἰς τὰ παῖδια, τὰ ὁποῖα τὸν περιτριγυρίζουν, ἄλλο εἶνε τὸ σῆμμά του καὶ εἰς ἄλλα τὸ ἐξισώνει καὶ τὸ ἐξευτελίζει.

★

Ἄς ἐξακολουθήσωμεν τώρα τὸν γυρὸν μας.

Καθ' ὅλην τὴν ἄλλην πεδιάδα ἦσαν στημέναι κλαδόπλεκτοι σκηναὶ διὰ τοὺς πανηγυριστάς, ὁμοιάζοντες τὰς εἰκόνας, αἱ ὁποῖαι παριστῶσι τοὺς Ἑβραίους ἐν τῇ ἐρήμῳ. Διάφοροι πωληταὶ φαγωσίων εἰδῶν καὶ ποτῶν ἦσαν κατὰ τόπους ὡσαύτως ἐσκηνωμένοι. Πανταχοῦ διεσταυροῦντο καὶ περιήρχοντο ἄλλοι πωληταὶ ἀκατάπαυστοι, ὅσοι ἐπώλουν σταυρουδάκια, κομπολόγια, κτένια, καθρεπτάκια, ψαλιδάκια, δακτυλίδια, ψεύτικα ὕλινα βραχιόλια καὶ λουλούδια πάνινα καὶ ὀλοχρύσους τρεῖς καὶ χάνδρας. Ὅλους δὲ αὐτοὺς

περιεκύκλουν παιδιά και κοπέλλαις και κορίτσια, ἵνα πληρωθῇ ἡ παροιμία «*σοιροδοῦ μοιροδοῦ καὶ τὸ πανηγύρι*».

Ἄλλ' οἱ χοροὶ εἵλκυσαν ἀμέσως τὴν προσοχὴν μας. Ἀφῆνω ὅσας ἐχόρευον εὐρωπαϊκοὺς μὲ τὸ βάνανσο ὀργανάκι καὶ θανυμάζω τὰς καλλισφύρους νύμφας, ὅσαι, τὰ πάτρια φιλοῦσαι, «ὀρχησιτῦτε καὶ αἰοιδῇ τέροντο». Κρατοῦμεν ἀπὸ τὰ δάκτυλα, ἐξημιᾶτιζον δύο τρεῖς γύρους, τῶν ὁποίων τὴν ἀρχὴν ὠδήγουν δύο-τρία παλληκάρια καὶ εἰς τὸ μέσον ἦσαν τὰ παιχνίδια. Ἦσαν χωρικά καλλοναὶ ἡλιοκαμμένοι, ἀλλ' ἡ κάθε μία εἶχε τύπον ἀφελείας καὶ ἐντροπῆς ἀσυνήθιστον. Τὰ μαλλιά των πλεγμένα εἰς δύο βοστρύχους μὲ χρωματιστὴν κορδέλλαν καὶ μὲ κάτασπρην γραμμὴν χωρίστρας, ἐπιπτον πολλάκις ἕως εἰς τὰ πόδια των. Κεντημένα ἦσαν αἱ ποδιές των καὶ τὰ στήθη των ἀσπαίροντα μόλις ἐκάλυπτε τὸ μεταξοκέντητο μισοκάβαθο. Ὅλαι εἰς τὰ χέρια ἔφερον βραχιόλια χρυσομένα ἢ καὶ ὑάλινα καὶ αἱ πλεῖστοι ἐπάνω ἀπὸ τοὺς χρυσοὺς ῥουμπελέδες τοῦ μετώπου ἔφερον στεφάνι ξερολούλουδο, συνήθως κόκκινον, μὲ χρυσὴν καρφίτσα, ὡς εἶδος κεκρυφάλου.

Καὶ ἐσύρετο τὸ συρτὸ καὶ ἔπαιζον τὰ παιχνίδια καὶ ἀναπτε τὸ πάθος τοῦ παλληκαριοῦ, ὅταν ἐστροφολογοῖε τὸ σημαντογραφικὸ μανδῆλι. Τὸ πονηρὸ ἴματι παρηκολούθει τὴν ἐργολαβίαν καί, νὰ εἶπω τὴν ἀλήθειαν, ἐξήλευσα τοῦ παλληκαριοῦ τὴν τύχη. Ἐντύπωσιν μοῦ ἔκαμαν καὶ τὰ μονότονα τραγούδια, μὲ τὰ ὅποια αἱ κόραι ὅλαι εἰς μερικοὺς χοροὺς παρηκολούθουν τὰ παιχνίδια. Εὐμορφα δὲν ἦσαν, ἀλλὰ μερικά στροφαὶ γοργαὶ ὡς εἶδος ἐπιδῆς, εἶχον καὶ ῥυθμικὴν καλὴν καὶ motivo καλόν. Πολλοὶ εὐρίσκουν εἰς τὰ τραγούδια τοῦ λαοῦ μας τοὺς κώμους, τὰ μελικά σχήματα καὶ τὰ θυμηλικά τῶν ἀρχαίων, καὶ βεβαίως δὲν ἔχουν ἄδικον. Ἄλλ' οὔτε Κρητὶ οὔτε Κλοῦν εὐρίσκονται εὐκόλως νὰ τὰ καθαρίσουν καὶ νὰ τὰ ἀποκρυσταλλώσουν. Χρειάζεται τόση δύναμις καὶ τόση ἔμπνευσις, ὅσην δὲν φαντάζονται οὔτε οἱ μοναχοὶ μας οὔτε οἱ ψάλται μας.

Ὁ χορὸς ἐξηκολούθει μὲ τὴν αὐτὴν φαιδρότητα. Ἐχόρευον συρτό. Δὲν εἰσεύρω διὰ τί τρέφω εἰς τὸν χορὸν αὐτὸν συμπάθειαν ἰδιαίτην. ἔχει τόσην καλλιτεχνίαν εἰς τὴν ἀνέλιξιν τοῦ τόσῃ εὐθυμίας καὶ γοργότητι καὶ διαχύνει τόσην χάριν καὶ φαιδρότητα, ὥστε βεβαίωτατα πρωτεύει. Ἴσως ὁ τσάμικος χορὸς μὲ τὸ τεταρτημόριον τῆς ἀρσεῶς τοῦ ἔχει πολλὴν τέχνην καὶ παρέχει στάδιον εἰς τὸν χορηγὸν νὰ ἀνελίξῃ πολλὴν εὐκίνησιαν. Ἴσως μάλιστα οἱ ῥυθμικοὶ τῆς φιλοσοφίας εὐρίσκουν ἐν αὐτῷ, ὅπως λέγουν, τοὺς ἀλόγους πόδας τῆς ἀρχαίας μετρικῆς, καθ' οὓς ὁ χορεύων ἀφήνει μικρὸν retardanto. Αὐτὸ ἀδιάφορον. Ὁ τσάμικος χορὸς ἐν τῷ συνόλῳ τοῦ δὲν ἔχει χάριν. Ἐνθυμοῦμαι ἄλλοτε, ὅτι λαμπρὰν ἐντύπωσιν μοῦ ἔκαμεν ὁ μανιάτικος χορὸς, ὅπως καὶ ὁ μαυροβούνιος. Ὁ χορηγὸς ἀνελίσσει ὠραίους γύρους μὲ στροφὰς ἀγερώχους καὶ χαριτωμένην εὐρυθμίαν, ἕως ὅτου φθάσῃ τὴν ἐντροπαλὴν νύμφην, ἥτις ἀποφεύγει τὰς κινήσεις του. Δὲν κάμνει οὔτε τοὺς ἀεροβατικούς στροφογυρισμούς, ὅπως εἰς τὸν τσάμικον, οὔτε τοὺς ἀγρίους καὶ προκλητικούς ἐλιγμούς, ὅπως εἰς τὸν ζεϊμπέκικον. Οὔτε πάλιν ἀνελίσσει μεγαλοπρέπειαν χαυνὸν καὶ μονότονον, ὅπως εἰς τὴν τράταν τῶν Μεγάρων. Ὡς καλλιτεχνία ὁμως καὶ ὡς χορὸς πρῶτος εἶνε ὁ συρτός.

Οἱ Μαδυτινοὶ μας ἐχόρευον ἀλλαχοῦ ἀνὰ δύο-δύο μπάλλο, ὅπως λέγουν τὸν ἀντικρυστό. Ἄλλ' οὔτε αἱ κινήσεις τοῦ ἀνδρὸς εἶχον τὴν μεγαλοπρέπειαν καὶ τὸ εὐλύγιστον τοῦ αἵετοῦ, τὸν ὁποῖον ἔπρεπε νὰ μιμηθῇ, οὔτε ἡ δυσκίνητος ἀρρυθμία τῆς χορευτρίας ἐξέφραζε τὴν πονηρίαν τῆς θωπείας. Ὅπωςδὴποτε ὁμως, καθ' ὅλην τὴν πεδιάδα χοροὶ καὶ τραγούδια ἦσαν ἀκατάπαυστα. Ἡμεῖς περιεπλανώμεθα ἀπὸ τῆς μιᾶς συντροφίας εἰς τὴν ἄλλην.

★

Εἰς τὸν οὐρανὸν ὑψηλὰ πρὸ πολλοῦ ἐφάνη ἡ κόρη τοῦ Ὑπερίωνος. Τὰ ἀργυρὰ μαλλιά της ἐπιπτον εἰς τὰς λοχμώδεις κοίτας τοῦ βουνοῦ φεγγοβολοῦντα μέσα εἰς τὴν ἐλαφρὰν σκοτίαν τῆς ἑσπέρας. Ἡ ὥρα εἶχε προχωρήσει.

— Θὰ καταβῶμεν ἀπὸ τὰ Κοίλια, μοῦ λέγει ὁ φίλος.

Καὶ κατέβημεν. Ὡ τῆς ἀτυχίας μου! Ὁλος ὁ ἐνθουσιασμός μου ἐσωριάσθη εἰς στήλην ὡς τοῦ Λώτ, ἀνάλατον ὅμως. Μὴ παραξενευθῇτε, ἐὰν παθαίνωμαι, ὁσάκις ἀπαντῶ Ἀθιγγάνους. Αὐστηχῶς ὁ δρόμος ἐκεῖνος κατὰ τὴν πανήγυριν ἦτο ὁ τόπος τῆς συρροῆς των. Ἐκλείσα τὴν μύτη, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ κλείσω καὶ τὸ μάτι διὰ νὰ μὴ ἴδω τὴν μυσαρότητα, τὴν βρώμα, ὅπου πετοῦν αἱ ἀλογόμυιαι ὡς ἔθνεα σμερδνάων πολλάων, καὶ ὅπου ὁ λεπρωμένος σκύλος, μοῦργος τῆς χολέρας καὶ ὁ τραυματίας ὄνος κοκκαλιάρης παρακάθηνται μετ' αὐτοὺς καὶ παρακοιμῶνται. Εἰς τὴν Μανοῦ εὐρίσκεται νόμος, ὅστις φρικτὰ τοὺς καταρᾶται. Νὰ κατοικοῦν μακρὰν ἀπὸ τὰς πόλεις, νὰ φοροῦν ἐνδύματα νεκρῶν καὶ νὰ ἔχουν μόνους συντρόφους τὸν σίδηρον, ἀγγεῖα σπασμένα, ὄνους καὶ σκύλους. Ἄ! εἶνε ἀνάθαροτοι παρῖαι, οἱ ἀχρεῖοι! Σὰν φαντάσματα περιέρχονται τὰς πόλεις καὶ μετ' ἄγριον μάτι « Ἄνοιξ, σὲ λέγουν, τὸ χέρι νὰ διαβάσω τὴν μοῖρά σου! » Ἀναθεματίζω μόνον τὴν στιγμὴν πῶς ἔκλειψαν κάπου κάπου μερικὰ θηλυκὰ των ἐκεῖνα τὰ ὠραῖα μαῦρα μάτια καὶ τὰ φιδωτὰ τὰ φρύδια.

★

Τὸ θαλασσινὸ ἀστέρι, ὁ καλὸς αὐγερινός, ἐμεσουράνει. Ἡ ἄγκυρα τοῦ πλοίου ἀνεσύρετο καὶ ὅλοι μας τὸ ἐχαιρετῶμεν: Salve, stella maris. Ὁ φίλος μου μετ' ἔστελλε μετ' ὁμανδῆλιν τοῦ χαριτισμοῦ ἀπὸ τὸ καίκι. Ἐκινήσαμεν. Ἄλλ' ἐγὼ ἐστάθην ἐπὶ τοῦ καταστρώματος, ἕως ὅτου ἡ Μάδυτος ἐχάθη ἀπὸ τὰ μάτια μου. Καὶ τὴν αὐτὴν ἐσπέραν, ἀν καὶ κατάκοπος, ἔγραψα εἰς τὸ ἡμερολόγιον τὰς ἐντυπώσεις μου.

Ἐν Φαναρίῳ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΔΗΣ
ΙΑΤΡΟΣ

ΑΘΗΝΩΝ

Ἐν σελίδι 191 τοῦ Β' τόμου (1900) τοῦ Ἡμερολογίου ἐσφαλμένως πέρουσιν ἐξετυπώθη ἡ ἐπὶ τῆς κυρίας εἰσόδου τοῦ ἱεροῦ ναοῦ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ ἐν Γαλατῇ ἐπιγραφὴ, ἀσμένως δ' ἐπανορθοῦται ἐνταῦθα, κατὰ πιστὸν ἀντίγραφον, ἀποσταλὲν ἡμῖν παρὰ τοῦ ἀρχιερατικῶς προϋσταμένου τοῦ εἰρημένου ναοῦ θεοφιλεστάτου ἀγίου Συννάδων κ. Εὐγενίου:

« Χριστοῦ ὅς γε ὁ τῶν Κήπων πάλ' ἀκήκοε νηός,
Ὅς μακρὰ ὥρα εἰν πλέονεδδοὶ δάμνη
Νηγάτεος δ' αὐτίς νῦν κραντορή ἐπινεύσει
Ὅς ὅα θεμέθλων ἐξ ἀραγέων τέτυκται
Τοῦ πρώτου Κωνσταντίου ἐξάχροντος ἐν ἱεροῖς
Σπουδῇ κρατερίῃ χρηματικῇ πορίᾳ
Ἐνοριτῶν φιλοθέων τοῦδε νεῶ Θεοτεροπούς,
Οὔς δόξοι Χριστὸς πύματος οὐλομένου ».

αωλγ', ἐν μηνὶ Δεκεμβρίῳ.